

Сирія далека і близька

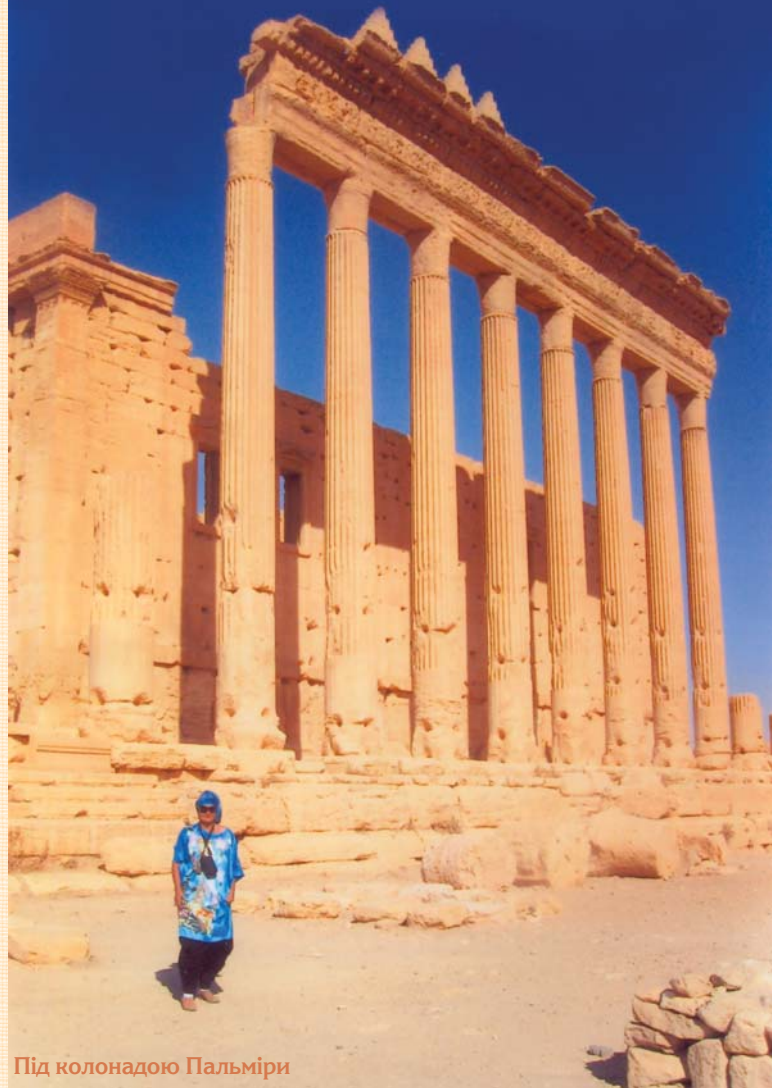
Подорожні нотатки київського мистецтвознавця

Стародавня країна Сирія — справжній рай для істориків та археологів. Найдавніші цивілізації світу залишили тут свої сліди. Андре Парро, професор із Дувру, безперечно, мав рацію, коли сказав, що кожен з нас має дві батьківщини — одну свою власну, і другу — Сирію. Столиця країни Дамаск існувала ще до часів Авраама. Він був заснований Уцом, онуком Ноя. Дамаск був свідком усього, що відбулося на землі і стало відомо історії. Ось вже 4 тисячі років він згадується у писемних пам'ятках усього цього періоду. Дамаск вимірює час не роками, а імперіями, які створювались і руйнувались на його очах. Він бачив народження Баальбека, Фів, Ефеса: вони вражали світ своєю величчю, а потім занепадали. Він простежив, як виникло царство Ізраїлю, і як воно загинуло. Він бачив дві тисячі років процвітання Греції, а пізніше — її загибель. Він спостерігав за будівництвом Риму, його славою і падінням. Сяння розкішних Генуї і Венеції було для старого Дамаска лише коротким сном. Дамаск дивився на уламки багатьох імперій, а сам жив, процвітав і процвітає зараз, хоча оточує його гола пустеля під гарячим, сліпучим сонцем.

Знаменитими стали слова Магомета, який простим погоничем верблюрів дійшов до гори Касьон (біля якої розташований Дамаск), побачив з гори місто і сказав: "Людина може увійти лише один раз до раю, то краще я увійду до раю небесного". І він сів на горі та милувався земним раєм — Дамаском, а потім пішов геть, так і не ступивши до його брами. На цьому місці побудували башту.

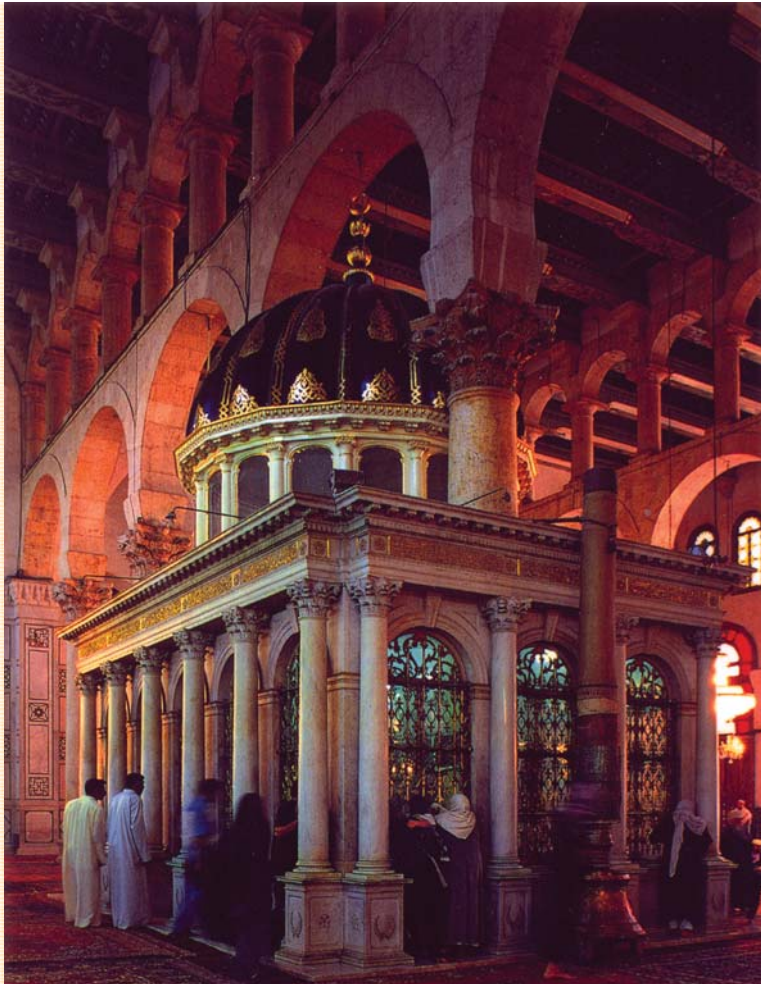
Докладно про історію міста та країни можна дізнатися в Національному музеї Дамаску. Його було відкрито у 1919 році. Надзвичайно

Інна Пархоменко

Під колонадою Пальміри

оригінальний фасад музейної будівлі у вигляді двох башт з воротами, вкритий багатою орнаментациєю в національному стилі VIII ст., було вивезено з під Пальміри. Він був частиною стародавнього замку Касра Альхьер, побудованого шейхом Хисхатом Алмазиком. Фасад прибудовано до нової просторої будівлі музею з багатьма

Гробниця з главою Іоанна Предтечі в Дамаску.

Храм Іоанна Предтечі (зараз — головна мечеть Дамаску).

станом збереження і викликають запитання щодо авторства.

Прекрасно збережені й будинки часів апостола Павла (!)

Залишки старовини, хай навіть це буде лише одна колона (як, наприклад, колона Юпітера), дбайливо зберігаються і деінде виринають із пізнішої добудови.

В будівлях караван-сараїв розташовують художні майстерні, відкриті для відвідувачів — на ваших очах тчуть килими, розписують посуд у старих традиціях. Ці вироби можна купити, або й спробувати під наглядом майстра зробити самому.

У місті багато фонтанів, які надзвичайно вразили київського мандрівника Василя Григоровича-Барського у XVIII ст., а також старовинних бань (лазень), які діють, а не знищуються, як, наприклад, у Києві.

В іншому великому місті — Алеппо (арабська назва Халеппо), розташованому на півночі країни, все також зачаровує старовиною. Туристи приїждять сюди, аби відчуті справжню атмосферу Сходу. Вона починається з готелів, під які

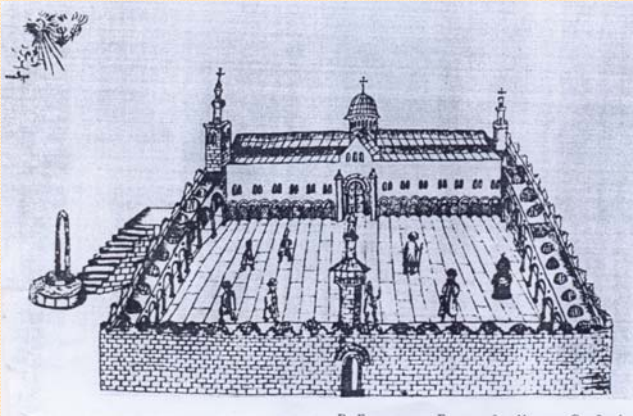
сучасними залами на ділянці землі, відведених Муніципальною владою.

Співробітники музею — Джафар Аль Хусейн та Морис Шехаб, які вивчали музейну справу у Франції 1996 р., створили сучасну експозицію музею на високому рівні. У 2006 році вийшов ґрунтовний музейний путівник.

Споруду музею оточує великий сад, де розташовано стародавні скульптури, асирійські барельєфи з базальту, надгробки, саркофаги, привезені з Пальміри. Усе це в оточенні рідкісних рослин — зокрема, можна побачити справжнє листя аканту — кущі. В саду постійно проходять практичні заняття з малюнку студентів художнього факультету Дамаського університету.

Численні іноземні туристи відвідують перш за все старовинний храм Іоанна Предтечі, побудований ще у 374 році (до Софії Константинопольської) імператором Візантії Феодосієм. Тут служив Іоанн Дамаскін, тут зберігається найбільша святиня — глава Іоанна Предтечі — його однаково шанують як християни, так і мусульмани. Тому будь-якої години дня тут можна зустріти безліч людей — вони сидять на килимах у молитві годинами. Фасад храму (храм було перебудовано на мечеть династії Омейядів під час арабського завоювання 705–715 рр.) вражає своїми візантійськими мозаїками: вони незвичні за темами — це сади, дерева, річки; можливо, це було уособленням раю, мрією мешканців пустелі. Досі вони чарують високим рівнем виконання,

В. Григорович-Барський. Мечеть Омейядів у Дамаску. Малюнок 1720-х рр.

Фортеця в Алеппо — нині музей.

А в самій фортеці — цілий комплекс споруд: церкви, бані, тронний зал, в'язниці тощо.

Зараз у фортеці діє музей, директорами якого призначаються найвідоміші історики, вчені міста. Тут відбуваються найбільш знаменні місцеві події: різні церемонії, вручення премій, медалей і т. п.

Найвідоміший сучасний історик Алеппо — професор алеппського університету Амер Рашид Мобайед видав у 2008 р. ґрунтовний путівник по місту з унікальними фотоілюстраціями.

За 57 км від Алеппо знаходиться монастир святого Симеона-Стовпника, що являє собою ранній зразок сирійської архітектури V ст. Монастир цей було побудовано вже після смерті Симеона (у 459 р.), будівництво розпочалося 476 р. за наказом візантійського імператора Леона (таким чином, монастир є давнішою спорудою, аніж Свята Софія у Константинополі). У X ст. імперато-

приспосовано невеличкі двоповерхові кам'яні будиночки на вузьких вуличках, з обов'язковим фонтаном у внутрішніх двориках. Тут, у затишній домашній атмосфері будинку XII ст., переживаєш особливі відчуття. За будь-якої спеки у будинках прохолодно, адже в кімнатах стіни, підлога з мармуру, а стеля з натурального дерева. Звідси йшли караванні шляхи на схід, до Мекки та Єрусалиму, на захід везли товари — до Італії, Франції, завдячуючи чому Алеппо було найбагатшим містом. Свої будинки, мануфактури тут будували купці з Генуї, Франції — у місті залишилося багато італійських палаців, католицьких, вірменських церков.

А в першій половині XIX століття, коли почався справжній археологічний бум, зацікавлення Сходом, саме через Алеппо проходили шляхи багатьох відомих людей із Заходу — мандрівників, письменників, археологів і просто шукачів пригод чи скарбів.

Якщо починати дуже здалеку, то тут були Авраам, пророк Захарія (до наших днів в місті збереглася його гробниця), а вже значно пізніше — письменники Вільям Шекспір, Альфонс де Шатобріан, Альфонс де Ламартін, мандрівники й археологи: Стівенс Едіт Лейярд, Роберт Кольдевей, Чарльз Леонард Вуллі, Томас Едвард Лоуренс (відомий як Лоуренс Аравійський). Серед них опинилися й киянин Василь Григорович-Барський, Вацлав Жевуський зі Львова. Розкопки Вавілона, Ура, Немрут-дага, Шумера починалися саме звідси, для чого з Європи завозилося необхідне устаткування.

Огляд міста Алеппо треба обов'язково починати з величної фортеці (це і становило колись усе місто), яка вражає своїми мурами, вхідними баштами — в Європі подібного немає, — це точно.

ром Васи́лієм було добудовано ще одну церкву комплексу та кріпосну стіну. Тому монастир називається у путівниках Калат Саман (Калат у перекладі — фортеця). Після кількох землетрусів стовп, на якому стояв Симеон, обвалився і зараз по центру нартекса стоїть лише невеличка частина стовпа (раніше він був заввишки 16 м). Розкопки, реставрація монастирського комплексу проводилися у 1938 р. працівниками Берлінського археологічного інституту на чолі з Кринкером.

Головний храм монастиря (зараз без куполу) являє собою тринавну базиліку з нартексом (його

■ далекі мандри

ширина становить 24 м — три арочних прольоти). Своєрідної краси і вишуканості храму надають високі (17–20 м) арки, здвоєні у підніжжі. Це притаманно саме давній сирійській архітектурі. Колони арок мають гарні коринфські капітелі з листям аканту, серед якого у колі вмонтовано знак хреста. Музей належить державі, вхід до нього є платним. Біля огорожі та воріт чатують озброєні охоронці.

Ця місцевість взагалі надзвичайно багата на пам'ятки історії та культури. Тут знаходяться залишки близько 30 церков IV–V ст. Активно проводяться археологічні розкопки, після чого все ретельно консервується.

З високої гори Джебель Саман, де розташувався монастир Св.Симеона, добре видно гори Туреччини, гірський хребет Тавр, а внизу — село Дер Саман (римська назва Теланісіус), де збереглися кілька старовинних церков, будинків для відпочинку прочан, які йшли до св.Симеона звідусіль.

Реставрація пам'яток старовини у Сирії розпочалася з першої половини XIX ст., коли сюди почали приїздити мандрівники — в основному, англійці, а також після першої світової війни — тут активно працювали французькі археологи.

Та у славнозвісній Пальмірі, яка є, безперечно, най-

визначнішим археологічним об'єктом Сирії, вчені вже наприкінці XVIII ст. намагалися дослідити, перекласти стародавні написи. Англійський пастор Галіфакс першим скопіював три написи, але прочитати їх зміг тільки французький вчений Бартелело, і лише у 1861 р. Уоддингтон переклав сто текстів з каменів Пальміри. І все ж пальма першості щодо відкриття Пальміри з її унікальними пам'ятками належить італійському патрицію П'єтро делла Вале. Аби забути нещасливе кохання, він подався до Святої землі і майже випадково натрапив на дивовижне місто.

Завойоване римським імператором Авреліаном, місто залишило пам'ять про себе у вулицях з колонадою заввишки 12 м (було 400 колон, залишилось 150), східним храмом Ваала, різними залишками скульптур. З вікон готелю, в якому Агата Крісті писала свою книгу "Східний експрес" (її чоловік тут працював археологом), і який функціонує й дотепер, видно руїни — особливо романтично вони виглядають при повному місяці.

Широку відомість Пальміра отримала після видання англійськими археологами Г. Доукінсом та Р. Вудом у 1753 р. альбому з гравійованими малюнками Пальміри. Один примірник було подаровано Катерині II. Останнє перевидання було здійснено у 1953 р. (Н. Dawkins, R. Wood. Les ruines de Palmyre. Paris, 1953).

Зараз скульптурні портрети з Пальміри, мозаїки (знаменита німфа Кассіопея з "Дому Ахілла" — III ст.) знаходяться у музеї в Дамаску.

Завдяки відвідинам України під час подорожі до Москви славнозвісного Павла Алеппського та видання його книги "Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII в., описанное его сыном, архидиаконом Павлом Алеппским", Україна, її побут, культура, мистецтво стали особливо відомими. (Антиохійська патріархія на той час розташовувалася в м. Алеппо).

Саме з міста Алеппо походив перший київський митрополит Михаїл, якого привіз з собою князь Володимир, і якого було поховано в Десятинній церкві Києва.

Монастир Св. Симеона-стовпника.

Про існування далекої країни з назвою Сирія не забували в Україні й у XVIII ст. Це було пов'язано з ім'ям гетьмана Івана Мазепи, який надрукував Євангеліє у 1708 р. арабською мовою в сирійському місті Алеппо. Воно призначалося для сирійських християн, адже впродовж I–VI ст. це була християнська країна та й після арабського завоювання православні церкви, монастирі продовжували діяти. До речі, зараз на державному прапорі Сирії дві зірки, які означають законодавче існування мусульманської та християнської релігій.

Це унікальне Євангеліє, надруковане арабським шрифтом, є видатною пам'яткою книгодрукування. Воно має розмір 24,3 x 15,6 см, 25 рядків на сторінці. На звороті титульного аркуша герб Мазепи (дереворит) та арабською мовою вірші на пошану гетьмана з підписом тодішнього патріарха Антіохійського Афанасія. На шкіряній обкладинці витиснуто зображення Богоматері з Антонієм та Феодосієм поруч.

Це рідкісне видання збереглося в бібліотеці Київської Духовної Академії, воно не було відоме європейським бібліографам. Згодом книга потрапила в Російську Публічну біб-

ліотеку (подарунок Х. Лазарева у 1818 р.), про неї писали в газеті "Северная пчела" (№178 за 1853 р.). Український вчений, книгознавець С. Маслов опублікував у 1926 р. це Євангеліє у збірнику "Українська книга".

А вже в 1728 р. в далеку Сирію відправився з Києва пішки вихованець Києво-Могилянської Академії, письменник-мандрівник Василь Григорович-Барський (брат відомого київського архітектора XVIII ст. Івана Григоровича-Барського). Саме в Алеппо, у 1735 р. патріарх Антіохійський посвятив його у сан ченця. Після 24 років мандрів він

написав книгу під первісною авторською назвою: "Пешеходца Василя Григоровича Барського-Плаки-Альбова, уроженца Киевского, монаха Антиохийского, путешествие к святым местам, в Европе, Азии и Африке находящимся, предпринятое 1723 и оконченное

1747 году, им самим описанное" (СПб, 1788). Видано В. Рубаном. Після цього було ще 6 перевидань. Видання Рубана не можна вважати довершеним: він дозволяв собі виправляти й скорочувати авторський текст. Автентичний рукопис Василя Григоровича-Барського вперше явився світові недоторканим у виданні православного палестинського товариства, за редакцією М. П. Барсукова.

Слід згадати ще й про відомого київського колекціонера й мецената Богдана Ханенка, який потрапив до Сирії у 1911 році. В Дамаску він придбав колекцію сирійських хрестів. — нині вона зберігається в Музеї історичних коштовностей на території Києво-Печерської лаври.

Пальміра. Триумфальна арка.

Одна з капітелей колони.